

pinje omike v teh prostranih deželah! Akoravno so pa različnosti med raznimi deli Avstrije na prvi pogled velike, se je vendar vpeljevalo enomerno vladanje pred letom 1848 samo v neogerskih deželah, po letu 1850 pa povsod, kjer je le kaka uradnija imela svoj sedež; pa namesti, da bi s tem, kakor so vpeljevalci centralizacije pričakovali, se bila država krepčala, boljšala, bogatila, sploh osrečevala in večji upljiv in čast pri sosednih državah zadobila, so se morali porabiti težko nakopičeni znoski, silne moči in toliko truda za idejo, ktere korist se ni hotla pokazati. Zato so poklicali presvitli cesar leta 1860 pomnoženi državni zbor na Dunaj, in cenivši njegove nasvete in predloge so z veličastnim razglasom (manifestom) oklicali diplom od 20. oktobra, ki je dal Avstriji novo državno-pravno podlago. Hvala Božji previdnosti in cesarjevi milosti, da se je s tem ustanovila ravnopravnost narodov in vsem jezikom podelila enaka pravica in postavna veljava, in tako napočila nova zora za razvitje narodov in slavo države.

S prenapeto centralizacijo in njenimi nasledki se je spodlezovala med narodi njihova najvidniša, najljubša posebnost: narodni jezik. Tudi taki narodi, ki poprej narodnosti niso na zastavo pisali, so zdaj, ko so se jeli bati za narodni svoj značaj, povzdignili glave in postali so glasni brambovci svojih pravic. Obudila se je ideja narodnosti. Strah, da mali narodi, za katerih ohranitev je Avstrija postavljena, umirati začnejo, se je polastil prvič mož, ki so dalje gledali, in nevarnost že od deleč zapazili. Od njih pa je v narode šinila zavest svojega značaja; ogrela se je ljubezen do milega jezika, podedovanih skoraj pozabljenih šeg in navad; poiskale so se stare pesmi, v katerih narod skazuje gorečo ljubezen do svoje domovine, do maternega jezika, in nove pesmi polne ljubezni do naroda so se hitro razširile med narodom in ž njimi viša zavest lastne veljave. Tako je ostala in se razširila ideja narodnosti nekoliko podobna začetku liberalizma, samo da je ona izšla iz prebuje vsacemu narodu prirojenega narodnega čutja in ponosa in je omikanega in neomikanega enako uneti zamogla; liberalizem pa po modroslovcih izmišljen in razširjen se le počasi in po omiki razširjati more, ako hoče biti njegov napredek naraven in stanovit. Narodnost se v prvo opira na srce in čutje, liberalizem na um in dokaze. K obema, da sta popolna, mora priti še lastno prepričanje. Ktera ideja obeh pa potem daje več hrabrost, več ljubezen do sebe in trdnejo stanovitnost? Mar liberalnost?

Liberalizem je vstal iz želje, osebno prostost čez vse drugo v državi postaviti, in rodil se je v državi, v kateri ni bilo nevarnosti za narodnost. Narodnost pa želi nad osebno prostostjo svobodno razvijanje celega naroda, in vstala je v državah, kjer so se narodi bali ptujega upljiva. Liberalnost se povsod more razširjati. Narodnostna ideja se pa v sedanji podobi samo tam mora razvijati, kjer je ali en narod razdeljen v več nezedinjenih vlad, ali je pa v eno vlado zedinjenih več različnih narodov. Nezedinjen en narod želi zediniti svoje moči; zedinjeni mnogi narodi pa tirjajo le toliko svobode, da en narod družega ne preobvlada. S tem pa ravno vlada višo moč zadobi. Ako je mir v hiši, se več in bolj navdušenih brambovcov sovražniku more proti postaviti; narodi pa, ki po ustavnih pravicah mirno in v eni, veliki, močni državi skupaj živijo, že zavoljo svoje lastne ohranitve ne morejo želeti, da bi se ločili iz krepke, varne zveze; zato je Palacki že leta 1848 resnično besedo izgovoril rekši, da bi Slovani avstrijski morali Avstrijo napraviti, ako bi je še ne bilo!

Narodnost je omejena tudi po namenu, in tedaj razdivjati ne more, kakor brezkončni liberalizem. Ko je narodu obstanek in ohranitev lastnega značaja in jezika zagotovljen in zavarovan, narodnostna ideja neha biti, kar je bila, in ostane samo naroden ponos, in zavest lastne veljave — ena najboljših državljskih kreposti. Narodnost

tedaj po svoji naravi ne dela nikakoršnih prekucij, in nje trjatve so začasne in državam niso celó nič nevarne; — in vendar je mnogo sovražnikov ostalo zoper idejo narodnosti!

Velik vzrok sovraštva je bilo to, da so ravno Slovani, kateri so po rodu največi narod Evrope, pa v mnoge različne debla razkrojeni, to idejo kviško povzdignili. Ljudje, kateri so bolj vajeni upiti, kakor temeljito misliti, kateri niso spoznali pravega načela narodske prostosti, so zagnali hrup o strašilu „panslavizma“, češ, da mi slovanski rodovi hočemo eno edino veliko cesarstvo pod žeslom ruskim, tedaj pod vlado, ki ima toliko neslovanskih prvin v sebi. Kakor pa mi Slovani sploh to mislimo, so naše narodne želje panslavizmu ravno nasprotno; podvrženje vseh debel slovanskih pod eno bi bilo grob za razne narodnosti, in tudi nemogoče izpeljati; kdo namreč more misliti, da narodnost, ktero zoper enega branimo, bi družemu na vrat na nos žrtovali! Kakoršen je med Poljaki upor zoper rusko nadvlado, kakoršno je bilo še zdaj ne popolnoma izbrisano sovraštvo Malorusov do Moskovitov, tak bi bil upor tudi družih manjih narodov! Zedinjenje vseh plemen se nikjer ne želi, in še celó s silo bi se ne dalo izpeljati. Vendar strah pred velikansko državo vse slovanske rodove obsegajočo je mnogo Neslovanov, zlasti Nemcov, toliko osupnil, da so iz strahu postali sovražniki slovanske narodnosti; — pozabivši čisto, da še celó Nemci v vseh družih razmerah kot Slovani, in z enim književnim jezikom, zidajo eno edino Nemčijo s toliko gorečnostjo že toliko let, pa še niso in je menda nikoli ne bojo pripeljali tako deleč, da bi le podzidek ji napravili.

Vladoznanstveni modrovavci liberalnega imena pa so zavračali narodno idejo, ker se dá izpeljati samo do neke stopinje; zdela se jim je tedaj nepopolna in škodljiva, češ, da ustavlja pravo prostost in služi nasprotnikom državljske svobode, pa pomislili niso, da ideja narodnosti ravno zato, ker se dá izpeljati samo do neke meje, je prava in trdna podlaga občne liberalnosti, tako da v državi, v kateri se še niso spolnile pravične terjatve narodnosti, ne more obstati prava svoboda na stanovitni podlagi.

(Dalje prihodnjič.)

Jezikoslovna drobtinica.

Je li „čitavnica“ slovenska beseda?

Naši nasprotniki so po znanih nemških časnikih kakor „Tagespošti“ in „Triesteri“ lagali, da za nemško besedo „Leseverein“ nismo imeli slovenske besede, in da smo mogli besedo „Čitavnica“ od Hrvatov izposoditi.

Pojdite med Muro in Dravo, tam čujete glagol šteti za „lesen“ in „zählen“, šteti je postalo iz čteti, po izmeni glasnikov čt v št, primeri izgovor: štiri iz izvirne oblike: čtiri, štrti za čtrti. Oggerski Slovenci in okoli Slovenjega Gradca namesto kateri govorijo štiri, glasnik k umehčavši v č, in sopet č v š.

Korenika je čí, z daljnim tvarivnim suffiksom čit. V sanskritu pomenja čí, sammeln, primeri berem sammeln in pa lesen, bratva die Lese in nemški lesen v dvojnem pomenu: lego et colligo. V sanskritu zato nahajamo: čaja, čiti, das Zusammengelesene, der Haufe. Iz korenike čí je slovensko: čísló, Zahl, kakor broj iz berem, toda tudi slovensko, ne samo hrvatsko, kakor nek dopisatelj v „Glasniku“ misli. Učeni jezikoslovec Teodor Benfey, gotinški profesor, pa piše: Aus dem Begriffe zählen, entsteht der Begriff zahlen (zato šteti = čteti tudi pomenja zählen), auszahlen, Jedem das Gebührende geben, daher slawi čest, Ehre, čtovati, štovati, ehren, in den Kompositen: počtenje, počtovanje, poštenje, počtovanje, Verehrung. (Benfey griechisch. Wurzellex. II., 232, 233).

Kakor je naš učeni gosp. prof. dr. V. Klun unidan v „Novicah“ lažnjivim dopisúnom priporočil več mitologične

znanosti, tako jim mi priporočujemo več jezikoslovne, da ne bi bili kar zajec pri bobnu.

Davorin Terstenjak.

Jugoslavensko slovstvo.

* *Fluminensia ili Koječega na Reci izgovorena, spevana, prevedena i nasnovana po Franu Kurelcu. Troškom biskupa Djakovačkoga. U Zagrebu 1862.*

Vsaka knjiga Kurelcova je krasen biser v literaturi jugoslovenski; saj mi Slovenci tako sodimo o njem. Skoz in skoz narodna duša zna svoje misli izrazovati v neki posebno zanimivi in izvirni pisavi, ki z malo besedami veliko pové. Pričujoča zbirka zapopada zlo različne stvari: šolske, narodne, politične itd., ki so se rodile pretekle leta na Reci (odtod ime „Fluminensia“), kjer je g. Kurelac skoz 5 let učitelj narodnega jezika bil. Svesti smo si, da ne bo se kesal, kdor si jo omisli.

* *Pjesne Meda Pucića. U Karlovcu, tiskal in založil Abel Lukšić.*

Vsacemu, kdor je zadnje leta s pazljivim očesom spremljeval literarno in politično življenje naših bratov Hrvatov v Dalmaciji, je gotovo dobro znano ime kneza Meda Pucića. On je eden izmed junaških sokolov dalmatinskih, ki se pri vsaki priložnosti krepko poganjajo za svete pravice slavjanske narodnosti v Dalmaciji proti da si tudi majhni, al predrzni manjini Talijanov in potalijančenih odpadnikov. Sedaj imamo priložnost spoznati kneza tudi kot pesnika. Ravno kar so njegove pesmi zagledale beli dan v tiskarnici g. A. Lukšića v Karlovcu. Pesmi so, kar se tiče ideje in oblike večidel izvrstne; prepričani smo, da jih bo vsak z zadovoljnostjo prebiral mnogokrat. Zunanja oblika knjižice je, kakor vsako delo, ki pride v Lukšićevi tiskarnici na svitlo, okusna in dopadljiva. Cena je samo 1 gold.

Črtice iz življenjopisa škofa in kneza Slomškega.

Iz mrtvaškega govora gosp. kanonika dr. Stepišnika v „Danici“ povzamemo sledeče črtice v spomin neumrlega nam vladika:

„Knez in škof Anton Martin Slomšek so bili rojeni v Ponikvi, znani sedanji železnični staji, v nekdanji celjski kresii, v naši domačii — lepi deželi štajarski. Njih stariši so bili dostojno premožni, sicer priprosti, pa zavolj poštenosti in strahu Božjega vse na okrog sloveči ljudje kmetiškega stanú. Da so visoki ranjki pod bolj priprosto streho zagledali luč življenja, bi se utegnili primerljaj (osoda) imenovati, za katerega ni nihče odgovoren, ako bi se smelo po kršanskem zapopadku od primerljaja govoriti; da so se ločili iz sveta kakor cerkveni poglavar, ozaljšani tudi s svetnim knežjim primkom in častjo, to je bila za milostjo Božjo najbolj lastna zasluga. Nič pa jim ni bilo bolj tuje, kakor da bi se bili s tem hvalili, nič bolj neznano, kot da bi se bili kje svojega rodú sramovali. Marsikteri izmed nas duhovnov še pomnimo, s koliko ljubeznijo so nekda ob duhovnih vajah svojih starišev omenili in pristavili: „Na slamo so mi moja mati postlali, ko sem bil rojen, naj si bo kje tudi slamnata postelja, na kateri bom kdaj umrl, samo da bi se zveličan v milosti Božji ločil.“ Ko so nauke na gimnazii in liceji z najboljim uspehom opravili, so se s pravim in resničnim poklicom odmenili za duhovski stan; 8. kimovca 1824 so jim visoki ranjki knezo-škof lavantinski Ignacij Zimmermann mašnikovo posvečenje podelili, in so dobili prvo duhovsko službo, kaplanijo pri sv. Lorencu na Bizeljskem, in potlej 1827 pri dekaniji duhovni Novi cerkvi poleg Celja. S koliko gorečnostjo so visoki ranjki v teh službah svoje dolžnosti spolnovali, je skazovala hvaležnost in ljubezen ondodnih vernih občin do njih, spričuje še zmiraj neugasljivi spomin na tisti čas, ko so med njimi živeli. Da djanja

ranjcega višim niso mogle skrite ostati, je očitno. Njih viši pastir, ki so imeli veliko zaupanje do njih, so jih leta 1829 poklicali na velikozmožno službo špiritualovo v zedinjenem krškem in lavantinskem seminišču v Celovcu, in to službo so celih devet let opravljali v popolnoma zadovoljnost svojih viših in v stanovitni blagor blagoslovcev spod njih vodstva. Posebna ljubezen do djanskega dušnega pastirstva jih je nagnila, prositi za slabo založeno pa težavno dekanijsko vozeniško duhovnijo, katero so tudi — se vé — dobili; sej na kako visoko čast celó mislili niso, dasiravno bi si jo bili po pravici zamogli prilastovati. Iskali so le samo priložnosti, kar bi bilo moč, v vinogradu Gospodovem dobro delati, akoravno ne na visoki stopnji. Knez in škof Frančišk Ksav. Kutnar so nadfajmoštra in dekana Antona Slomškega leta 1844 poklicali k škofijstvu v Šentandrej za korarja in škofijskega šolskega nadglednika, k čimur so jih bili izvolili njih c. k. veličanstvo. Leta 1846, že po smrti vis. ranjcega knezoškofa Frančiška Ksav., so prevzeli visoki ranjki opatijsko mestno duhovnijo v Celji, toda so jo že v malo tednih z višo pastirsko palico nad lavantinsko škofijo zamenjali; ker že 30. malega travna ravno tistega leta so jih prečastiti metropolit v Solnogradu po posebni ondodnemu stolu lastni pravici izvolili kneza škofa lavantinskega, in bili so za tacega 2. malega srpana potrjeni, 5. malega srpana pa posvečeni. — To je povrhni popis iz življenja našega zdaj v Bogu počivajočega vikšega pastirja“.

Lepoznansko polje.

Nočajski zmaj.

Pripoved iz srbske vojske.

(Dalje.)

„To je dobro znamenje“ — si pripovedujejo eni — „on nam je prinesel veselih novic“ — drugi; „kaj to pomeni?“ — poprašujejo ostali. Pa če tudi so bili radovedni, vendar nobeden ni hotel gosta nič poprašati, ker so vedili, da se bo prej ali slej slišalo, kaj in kako. In tako gredó sami kmetje *) s Stojanom v Todorovićevo hišo.

V svoji hiši pozdravi Todorović še enkrat Stojana z dobrodošlico, potlej pa sedejo k jedi. Todorović gré vèn, pa se kmalo zopet vrne in na lesenem krožniku prinese solí in kruha. Za njim dojde v sobo sestra njegova Jelica, dika in ponos vseh deklet. Take krasotice ni bilo v okolici, kakor je bila ona. Prinesla je v eni roci čašo, v drugi pa čutaro žganja.

Dokler je Stojan s tovarši jedel sol in kruh, pogledala je Jelica večkrat skrivaj na junaka Stojana. Pa naenkrat prepade; toda čez nekoliko se zopet zavé in groza jo nekoliko mine, čeravno je še zmirom s strahom gledala turban, ki je visel za pasom Stojanovim. Plaha deklica! Kaj je prestrašilo te, da si tako prepadena? Morda misel, da je Stojan koga ubil, preden je stopil v hišo? Jelica bila je Srbkinja, ki je tolikrat že vidila pobite ljudi, pa je ni nikoli obvezala groza. Ali je morebiti poznala turban? Ali kaj? Turban podoben je turbanu kot jajce jajcu! Mar ravno ta turban ji kaj posebnega pomeni? Hajd, da vidimo!

Ko so malo kruha jedli, obrne se brat k nji, vzame žganje, natoči čašo in napije gostom. Stojan Čupić vstane in nazdravi tako-le: „Naši veri na čast in svobodi srbski!“ Na to vsi vstanejo in zavpijejo: „Amen!“

Jelica pobesi glavo in rudečica razlije se ji po licu; lahko se je čul iz njenih ust zamolkli glas: „gorje meni!“

Čaša gré po vrsti okoli; prime jo Stojan na novo in reče: „Nekdaj so okoli ponositega Balkana orli letali z vetrom na vse strani, sivi sokoli pa niso nikdar zapuščali mirne Šumadije. Niste li zapazili, kako zdaj letajo? Solnce plava od izhoda do zahoda; al grabljive tice letajo prot

*) Glava soseske zove se v Srbii knez, ostali starešine pa zovejo se kmetovi. Pis.